

Jeugdliteratuur en didactiek

Handboek voor het vo en mbo

Meer weten?

Iris Kamp
Janneke de Jong-Slagman
Peter van Duijvenboden
(auteurs en eindredactie)

Susan Beckers
Bart Bijl
Frits Criens
Yvette Jansen
Marijke Potters
Aalt Prins
Margriet Smits
(co-auteurs)

uitgeverij | C
coutinho

Lezen

STICHTING LEZEN

bussum 2019

Meer weten? hoort bij de eerste druk van *Jeugdliteratuur en didactiek* van Iris Kamp, Janneke de Jong-Slagman, Peter van Duijvenboden (hoofdauteurs en eindredactie).

© 2019 Uitgeverij Coutinho bv

Alle rechten voorbehouden.

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van reprografische verveelvoudigingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16 h Auteurswet 1912 dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan Stichting Reprorecht (Postbus 3051, 2130 KB Hoofddorp, www.reprorecht.nl). Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16h Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.stichting-pro.nl).

Uitgeverij Coutinho

Postbus 333

1400 AH Bussum

info@coutinho.nl

www.coutinho.nl

Noot van de uitgever

Wij hebben alle moeite gedaan om rechthebbenden van copyright te achterhalen. Personen of instanties die aanspraak maken op bepaalde rechten, wordt vriendelijk verzocht contact op te nemen met de uitgever.

ISBN 978 90 469 0685 9

NUR 842

Meer weten?

Zowel online als offline zijn talloze bronnen te vinden die je kunnen helpen je onderwijspraktijk nog beter vorm en inhoud te geven. Hierna vind je enkele suggesties, geordend naar thema.

Jeugdliteratuur en haar geschiedenis

Dbnl.org/onzekinderboeken

Op deze website vind je zeventuizend (oude) prentenboeken en kinderboeken uit het Nederlandse taalgebied. Ze zijn gratis toegankelijk voor iedereen. Dat is het resultaat van het project Landelijke Website Oude Kinderboeken, waarin diverse bibliotheken participeren.

Kb.nl/cbk

De Koninklijke Bibliotheek in Den Haag heeft een 'Centraal Bestand Kinderboeken'. Dat bevat ruim 300.000 beschrijvingen van voornamelijk Nederlandstalige kinderboeken, tijdschriften en centsprenten, en circa 70.000 beschrijvingen van boeken en tijdschrift-artikelen óver jeugdliteratuur.

Stichtingoudekinderboek.nl

Stichting 't Oude Kinderboek (StOK) is gevestigd te Lochem. Zij beheert een collectie van zo'n 25.000 kinder- en jeugdboeken vanaf ongeveer 1880 tot 1990. Voor leden van openbare bibliotheken in Overijssel en Gelderland alsmede voor vrienden van StOK is het raadplegen van de collectie op de locatie gratis. Een deel van de collectie wordt uitgeleend.

Oudejeugdboeken.nl

Op deze website vind je veel informatie over klassiekers en schrijvers van vroeger bekende kinder- en jeugdboeken.

Hetoudekinderboek.nl

De Stichting Geschiedenis Kinder- en Jeugdliteratuur (SGKJ) wil de kennis van de geschiedenis van kinder- en jeugdliteratuur bevorderen en uitbreiden, maar ook oude kinder- en jeugdboeken en kinderprenten als cultureel erfgoed behouden en ontsluiten. Ze doet dat zowel vanuit de alledaagse werkelijkheid, als vanuit cultuurhistorisch en sociaalwetenschappelijk perspectief. De stichting geeft een nieuwsbrief uit en organiseert studiedagen die ook voor docenten Nederlands interessant kunnen zijn.

Een krachtige leesomgeving

Bolt, L. van der (2004). *Didactiek voor stimulerend fictieonderwijs in de basisvorming. Levende Talen Tijdschrift, 1(5), 27-37.*

In dit artikel bespreekt Van der Bolt een didactisch kader dat aanknopingspunten biedt om de literatuur- en fictieles te veranderen en te verbeteren met als doel een brug te slaan tussen het lezen voor school en het spontane betrokken leesgedrag in de vrije tijd. In het didactische kader is in elke fase van het leesproces (attenderen, kiezen, uitvoeren en evalueren) aandacht voor drie stimuleringsprincipes (actief, passend en samen) die kenmerkend zijn voor een krachtige leeromgeving.

Bos, L., Damstra, G., Kieft, M., Notten, N. & Wijs, F. de (2018). *Dichter bij de schrijver, dichter bij lezen. De opbrengsten van schrijversbezoeken in primair en voortgezet onderwijs. Amsterdam: Stichting Lezen.*

In deze rapportage wordt in kaart gebracht welke positieve effecten een schrijversbezoek heeft op de leesbevordering van leerlingen en welke randvoorwaarden tot een succes leiden. Zowel de theorie als de praktijk (de gebruikers) worden in het onderzoek betrokken. De onderzoekers sluiten af met aanbevelingen voor de praktijk.

Landuyt I., Vansteelandt, I., Mommaerts, I. & Caelen, D. (2010). *Leraren (graag) laten lezen. Levende Talen Magazine, 2(11), 16-18.*

Als docent ben je prominent aanwezig in de leesomgeving van je leerlingen. Een positieve leesattitude van jou heeft invloed op die van de leerlingen. In dit artikel lees je hoe lectoren van de Artesis Plantijn Hogeschool in Antwerpen aan de slag gingen om de leesattitude van hun bachelorstudenten kleuter-, primair én secundair onderwijs te verbeteren. Naast aandacht voor de drie kenmerken van een krachtige leeromgeving, die ook een belangrijk onderdeel vormen van De Leescyclus, wordt aandacht besteed aan een stimulerende fysieke omgeving.

[Deschrijverscentrale.nl](https://www.deschrijverscentrale.nl)

De Schrijverscentrale kan advies geven over het uitnodigen van een auteur op jouw school. Via de website kun je een schrijver boeken. Op de website kun je een draaiboek vinden.

Voorlezen

Coillie J. van (2007). *Leesbeesten en boekenfeesten. Leidschendam: Biblion.*

In hoofdstuk 4 'Voorlezen en vertellen' wordt onder andere beschreven hoe je voorlezen kunt leren en hoe je je stem en lichaam als voorleesinstrument kunt gebruiken.

Het nieuwe lezen

Simons, M., T'Sas, J., Mommaerts, M. & Caelen, D. (2015). Kunnen nieuwe media leesplezier bevorderen? E-tools uitgetest en in beeld gebracht. *Levende Talen Magazine*, 102(1), 10-14.

In dit artikel worden geschikte e-tools voor in het leesonderwijs beschreven: Google Lit Trips, Role Playing Game, Tablet Tales en Voelen aan gedichten.

Geneste, D. & Waleson, A. (2018). Beeldgeletterdheid in de levende talen. *Levende Talen Magazine*, 105(6), 10-14.

In dit artikel wordt bij het vak Engels aandacht besteed aan 'de vijfde vaardigheid': beeldgeletterdheid. De nadruk ligt op het beschrijven en interpreteren van stilstaande beelden. Een kijkmodel met uitwerkingen vormt een interessant handvat voor je onderwijspraktijk.

Vakantiebieb.nl

De VakantieBieb is een zomercadeautje van de Bibliotheek. Met deze app kun je e-books op je tablet of smartphone lezen. De VakantieBieb is open van 1 juli tot en met 31 augustus. Ook als je geen lid bent van een bibliotheek kun je deze app (laten) gebruiken; een ideale manier om leerlingen kennis te laten maken met digitaal lezen.

Mondelinge activiteiten: een gesprek voeren

Onderwijsdatabank.nl/84159/vragenspel-van-chambers

Op deze website vind je een spel met kaartjes dat het denken en praten over boeken kan stimuleren.

De kaartjes sluiten aan bij de theorie die Chambers beschreven heeft in het boek *Leespraat. De leesomgeving & Vertel eens* (2012). De kaartjes kennen een oplopende moeilijkheidsgraad:

- A-kaarten: eerste reacties, indrukken en meningen over de tekst
- B-kaarten: tekstbegrip, tekstbeleving, relatie tussen tekst en werkelijkheid
- C-kaarten: stijl, genre, personages, auteur, waardering van de tekst
- D-kaarten: voor gedichten

Cornelissen, G. (2017). *Cursusboek. Literaire gesprekken in groepen 7 en 8 van het basisonderwijs*. Opgevraagd van <http://downloads.slo.nl/Documenten/cursusboek%20Gertrud%20Cornelissen.pdf>

Het cursusboek is gebaseerd op het proefschrift van G. Cornelissen (2016). Het gaat over het belang van literaire gesprekken in groep 7 en 8 van de basisschool en hoe deze gestalte kunnen krijgen. Met behulp van instructiekaarten die gekoppeld zijn aan vier dimensies van literaire competentie (leesbeleving, interpretatie, beoordeling en narratief begrip) kan de ontwikkeling van literaire competentie 'meetbaar' gemaakt worden. Het cursusboek start met de theoretische achtergronden bij het 'literaire gesprek'. Vervolgens wordt de didactiek met praktische tips voor de docent geformuleerd en worden uitgewerkte lessen toegevoegd.

Borsten, T. (2015). Een realistische idylle: (Vanzelf)sprekend literatuuronderwijs. *Levende Talen Magazine*, 102(3), 16-20.

In dit artikel wordt aangegeven wat de meerwaarde is van een mondelinge verwerkingsopdracht bij een gelezen boek. In vwo 4-klassen werd het socratische gesprek met succes ingevoerd. De vijf fasen die beschreven worden, geven een goed inzicht in hoe een les opgebouwd kan worden.

Hendriks, I. (red.). (2003). *De wereld is een kiezelsteen. Een filosofische ontdekkingsreis door de jeugdliteratuur*. Rotterdam: Lemniscaat.

Dit boek bevat korte teksten en gedichten uit de jeugdliteratuur die uitnodigen tot filosoferen. De verhalen zijn gekoppeld aan drie thema's: *Wie ben ik?*, *Zicht op de wereld* en *Achter de dingen*. Een gids reist met je mee en stelt vragen die tijdens het filosofische gesprek kunnen worden uitgediept.

Hermans, M. (2018). Verhalen uit een multiculturele samenleving in de literatuurles. *Levende Talen Magazine*, 105(3), 26-32.

In dit artikel worden suggesties gedaan hoe in de literatuurles aandacht besteed kan worden aan de multiculturele samenleving door middel van 'dialogisch werken'. Door samen te werken worden het zelfinzicht en het sociale inzicht van leerlingen versterkt.

[Lezen.nl/videos-lezing-en-workshop-aidan-chambers](https://www.lezen.nl/videos-lezing-en-workshop-aidan-chambers)

In dit filmpje demonstreert Aidan Chambers de gesprekstechniek Vertel eens: hij licht zijn werkwijze toe en brengt deze in de praktijk bij een volwassen publiek.

Schriftelijke activiteiten

Dirksen, J. (2004). Het leesdossier: de feiten, de emoties. *Cultuur + Educatie* 10(10), 32-49. Opgevraagd van www.lkca.nl/~media/downloads/ws_2004_ce_10.pdf

In dit artikel wordt aandacht besteed aan het invoeren en functioneren van het leesdossier binnen het literatuuronderwijs. Tevens wordt aangegeven onder welke condities het leesdossier, een didactisch hulpmiddel, tot zijn recht kan komen.

Epping, E. (2018). Klassikaal lezen met WhatsApp. *Levende Talen Magazine*, 105(6), 22-27.

In een leeskring of op een blog kunnen leerlingen hun leeservaringen delen. Dit kan echter ook in een WhatsApp-groep. Een docent vertelt in dit artikel over de mogelijkheden.

Creatieve activiteiten

Hart, C. (2014). *Cartoons tekenen. Het ultieme handboek*. Oosterhout: Deltas.

In dit boek, speciaal geschreven voor wie nog nooit eerder cartoons heeft getekend, wordt aan de hand van stap-voor-staptekeningen en tips aangegeven hoe cartoons vorm kunnen krijgen.

Pronk-van Eunen, M. (2013). *Social media in de literatuurles*. In *Zevenentwintigste conferentie – Het Schoolvak Nederlands* (pp. 281-284).

In dit overzicht wordt aangegeven hoe je social media kunt inzetten voor, tijdens en na het lezen. Aan bod komen: Wordle, Twitter, Fakebook en YouTube.

Fuss, D. & Gleason, W.A. (2015). *The Pocket Instructor. Literature: 101 Exercises for the College Classroom*. Princeton: Princeton University Press.

In dit boek zijn 101 creatieve en interactieve opdrachten opgenomen die het mogelijk maken fictie te verwerken en 'dieper' te beleven. De opdrachten zijn bedoeld voor studenten binnen het hbo en wo, maar meerdere opdrachten zijn met een (kleine) aanpassing ook bruikbaar binnen het vo en mbo.

Een paar voorbeeldoefeningen zijn *Flip the Script*, *Social Media Meets Classic Literature*, *Is this book Literature?*, *First Things First*, *Novel Portraits*.

Theorieverwerkingsactiviteiten

Buzan, T. & Buzan, B. (2016). *Mindmappen. Vergroot je creativiteit, verbeter je geheugen, verander je leven* (3^e druk). Amsterdam: Pearson Benelux.

De schrijvers noteren wat de kracht van een mindmap is, waar deze aan moet voldoen en ze beschrijven tal van toepassingsmogelijkheden. Ook wordt aandacht besteed aan de computermindmap.

Koek, M. (2010). *De literaire mindmap als alternatief voor het leesdossier*. In A. Vanhooren & S. Mottart (red.), *24e conferentie – Het Schoolvak Nederlands* (pp. 60-64). Den Haag: Nederlandse Taalunie.

Martijn Koek beschrijft hoe de literaire mindmap, als vervanger van het boekverslag, binnen het Keizer Karel College in Amstelveen wordt ingezet. Hij geeft aan waar de literaire mindmap aan moet voldoen en wat de voordelen zijn.

Punt, M., Stating, H., Hajer, M. & Scharten, R. (2013). *Werken aan vaktaal bij de talen*. Enschede: SLO.

In deze brochure wordt het belang van het gebruik van vaktaal in taallessen beschreven. Er wordt onder andere bij een fictieles beschreven hoe je een leerling kunt helpen om van dagelijks algemene taalvaardigheid naar cognitief academische taalvaardigheid te komen.

Toetsen

Silfhout, S. van & Arrindell, E. (2018). Fictie- en literatuuronderwijs formatief ingestoken. De aanpak in de lerarenopleiding als voorbeeld. *Levende Talen Magazine*, 105(5), 18-22.

Dit artikel gaat over formatief evalueren van de literaire competenties. Aan de hand van ervaringen binnen een lerarenopleiding wordt een aanpak beschreven.